کولێژی ئاداب

بەشی راگەیاندن

قۆناغی دووەم- بەیانیان و ئێواران

وانەی:

پروپاگەندە و جەنگی دەروونی

٢٠٢٣-٢٠٢٢

لەوەتەی مرۆڤایەتی ئاشنای جەنگەکان بووە، داشۆرینی دوژمن لە رۆحی مەعنەوی و ئیرادەی شەڕکردن ئامانجی هەموو ململانێیەک بووە، هەروەها بە کورتترین رێگە دادەنرا بۆ ئەوەی تووشی شکستی بکات و ئیرادەی بەسەردا بسەپێنێت. ئەمەش لە سەردەمی ئێستاماندا بە (جەنگی دەروونی) ناوی دەبەین، کە لە هەردوو جەنگی جیهانیدا کاریگەرییەکی گەورەی هەبوو، تا ئاستێک کە چارەنووسی هەندێ شەڕی دیاری دەکرد.

ئەمڕۆ جەنگی دەروونی بە یەکێک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی کاری سیاسی و سەربازی لە هەموو وڵاتانی پێشکەوتوو دادەنرێت و، قەبارەی بڵاوبوونەکەشی لە واقیعدا بۆ ئەو ئەو پێشکەوتنە گەورەیە دەگەڕێتەوە کە زانستە دەروونی، کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان وەدەستیان هێناوە، لە زانینی ئەو فاکتەرانەی کە کاریگەری لە رەفتاری مرۆیی دەکەن، جا مرۆڤەکە بە تەنیا بێت یان لەچوارچێوەی گرووپێکدا بێت. جەنگی دەروونیش لە ئامرازەکانی راگەیاندن و پێشکەوتنەکەی و، بوونی کەناڵە ئاسمانییەکان و بڵاوبوونەوەکەی، شوێنی باش و ژینگەی گونجاوی پەیدا کرد، بۆ ئەوەی درێژە بە تەوژمی هێرشەکەی بدات و، رەوشی دەروونی کۆمەڵگە لەق بکات.

پێناسە جەنگی دەروونی:

جەنگی دەروونی، جەنگێکی تایبەت و ئاراستەکراوە بۆ کۆنترۆڵکردنی بنیادی دەروونیی تاکەکانی کۆمەڵگە بەپێی ئامراز و بنەما تیۆرییەکانی دەروونناسی، بە مەبەستی تێکدان و ڕووخاندنی هێزی بەرگریی ناوخۆیی و نەهێشتنی یەکانگیریی نیشتمانی.

«لینبارگەر» Linebargerکە یەکەم کەس بوو، پێناسەی جەنگی دەروونی کردووە، وای دەبینێت: کە جەنگی دەروونی زامنترین چەکە کە لە شەڕەکاندا بەکارهاتبێ، بۆ بەدیهێنانی ئەو بەرژەوەندییانەی کە لەپێناویدا ململانێ دەکرێت.

ئامانجە سەرەکییەکانی جەنگی دەروونی :

1. لاوازکردنی هێزی بەرگریی میللەت بە ترساندنی لە پرسێکی دیاریکراو.
2. دروستکردنی بشێوی و تێکدانی ڕەوشی گشتی.
3. تێکدانی ڕەوشی پەیوەندیی نێوان تاک و دەسەڵاتی سیاسی لەناو ئەو وڵاتە.
4. بڵاوکردنەوەی هەر بیرۆکەیەک و پەنابردن بۆ هەر ڕستەیەک، یان هەڵویستێک، کە ڕێز و باوەڕ لەناو کۆمەڵگەدا نەهێڵێتن، یان لاواز بکات.
5. دروستکردنی تاکێکی لایەنگیر و جەنگاوەر لەناو خاکی دوژمندا، کە دژی هەر هەنگاوێک بوەستێت کە میللەتەکەی خۆی، بۆ بەرگریکردن لە هێرشی دوژمنەکانیدا دەینێت.

ئاراستەکانی جەنگی دەروونی

جەنگی دەروونی لە دوو ئاستی سەرەکی پێکدێت:

أ. جەنگی دەروونیی هێرشبەر

ئەم جەنگە بۆ بەرپاکردنی هێرش دژی میللەتێک، یان سوپای میللەتێک بەکاردێت، تاوەکو توانای بەرگرییان نەمێنێت و لە بەرەکانی جەنگدا بڕووخێن، کە پێش هێرشی سەربازی بەکار دێت، بەردەوام دەبێت لە کاتی هێرشی سەربازیدا.

گرنگترین بنەماکانی بریتین لە:

1- چاندنی ترس و دڵەڕاوکێ و دارمان لە دەروونی ئەو لایەنەی هێرشی لەسەر دەکرێت.

2- جەختکردنەوە لەسەر هێز و توانای بێسنووری هێرشبەران.

3- پەرتکردنی یەکانگیریی ناوخۆیی ئەو هێزەی هێرشی دەکرێتە سەر.

4- دروستکردنی تەڵخی لەسەر ماناکان و گۆڕینی ئاراستەی وتارەکان، تاوەکو متمانە لەناو هێزی بەرگریکاردا نەمێنێت.

5- دروستکردنی خەسڵەتی نەرێنی و ئاستنزم بۆ لایەنی بەرامبەر، بۆ ئەوەی سۆزیان بۆ نەچێت.

6- جەنگی دەروونیی هێرشبەرانە چەندین جۆری هەیە؛ هەموو جۆرە وتارێک لەم جەنگەدا بەکار دێت و هیچ سنوورێکی بۆ درۆ و بوختان و تۆقاندن و هەڵخەڵەتاندن تێدا نییە.

ب. جەنگی دەروونیی بەرگریکار

ئەم جۆرە لە جەنگی دەروونی، لەسەر بنەمای بەرگریکردن بنیاد نراوە، دژی جەنگی دەروونیی هێرشبەر ڕێک دەخرێت و، دوو بنەمای سەرەکی لەخۆ دەگرێت:
1- پووچەڵکردنی جەنگی دەروونیی هێرشبەر، بە وەڵامدانەوە و ئاشکراکردنی ئەو ڕێکارانە.

2- چنینی تۆڕێک لە ڕێکاری کاریگەری دەروونی لەسەر هێزی هێرشبەر بۆ ئەوەی ورەی هێرشبردنیان بڕووخێنن.

ئاستەکانی جەنگی دەروونی:

ئاستەکانی جەنگی دەروونیش بەپێی رای شارەزایان دەکرێتە دوو بەشەوە :

یەکەم: جەنگی دەروونی ستراتیژیی:

بریتییە لە ئاستی سەرەکی و گەورەو دوور مەودا، بەئامانجی بەدیهێنانی مەبەستگەلێکی نەخشە بۆ دارِێژراو، بەدیهێنانیشی ماوەیەکی درێژخایەنی دەوێت، رەنگە بگاتە دەیان ساڵ. جەنگی دەروونی بۆ بەدیهێنانی ئامانجگەلێکی گشتی و هەمەلایەن و دوور مەودا دادەڕێژرێت و، لەگەڵ پلانە ستراتیژییە گشتییەکانی جەنگ رێک دەخرێ، بە هەمەلایەنی و درێژبوونەوە لە رووی کات و شوێنەوە جیا دەکرێتەوە، لەوانەشە ماوەیەکی زۆر بۆنموونە دەیان تەنانەت سەدان ساڵیش بخایەنێت.

دووەم: جەنگی دەروونی تاکتیکی:

ئەم ئامانجانە کاتین و بەشێوەیەک دادەڕێژرێ لەگەڵ ئامانجی پلان و پرۆسە قۆناغییەکان یەک بگرێتەوە، کە لایەنێک دەیەوێ جێبەجێی بکات، زۆرجاریش شان بەشانی کارەکانی جەنگ ئامادە دەکرێ، ئەمەش مۆرکێکی کاریگەرییانەی راستەوخۆی پێ دەبەخشێ، لە نموونەکانیشی ئەو هەوڵانەیە کە راستەوخۆ لە مەیدانی جەنگدا بۆ بڵاوکردنەوەی بێزارکردن و روخاندنی گیانی ورە لە نێو ریزەکانی هێزە چەکدارەکانی دوژمن دەدرێن، بە ئامانجی پەلەکردن لە شکستپێهێنانی. بۆ ئەوەش بڵاونامەکان بەکار دەهێنرێن کە بە هۆی تۆپ و فڕۆکەو بڵندگۆی دەنگ و ئێستگەی بێ تەلەوە دابەش دەکرێن، هەروەها رۆژنامەو نامیلکەو گۆڤارەکان کە لە فڕۆکەوە فڕێ دەدرێن.

ئامرازەکانی جەنگی دەروونی:

جەنگی دەروونی لەپێناو گەیشتن بە ئامانجەکانی بە هەموو ئەو ئامرازانەی لەبەردەستدایە پاساو بۆ خۆی دەدۆزێتەوە، بەمەبەستی ورووژاندنی دەنگۆو پڕوپاگەندە لەنێو ریزەکانی جەماوەرو ئەوەی لەو ئامرازانە بۆی فەراهەم دەبێت، کە لەم سەردەمەدا زۆر زیاترە لە سەردەمەکانی رابردوو.

ئامرازی ئەم جەنگە لە رابردوودا، گواستنەوەی هەواڵی درۆ یان دەنگۆی دەماو دەم بووە، بۆ ئەم کارەش چەند کەسێک تەرخان دەکران، بەڵام هەنووکە ئامرازو دەزگای جۆراوجۆرو ئاژانسگەلێکی دەنگوباسی خاوەن کاریگەری فراوان هەیە، هەروەسا ئێستگەی چالاک (نهێنی و ئاشکرا) و بڵاونامەو رۆژنامەی رۆژانەو گۆڤارو شانۆو سینەماو تەلەڤزیۆن و شتی دیکەی هەیە.

جەنگی دەروونی خەریکە لە خودی خۆیدا دەبێتە زانستێک، دوای ئەو پاڵپشتییە زۆرەی زانستەکانی سەردەم لێی کرد، سەرباری ئەزموونی دوورو درێژی مێژوو، لێرەوە جەنگی دەروونی شێوەو جۆری تایبەتی هەیە لەوانەیە رێساو پرەنسیپگەلێک بنوێنێ، کە هەموو پەیوەندیداران بەهۆیەوە یەک بگرنەوە.

ئەوەی وا لە جەنگی دەروونی بکات رووبەرێکی فراوان بێت و، وای لێ بکات بەهێزتر بێت لە بڵاوبوونەوەو خێراتر بێ و کاریگەری زووتر بگەیەنێت و توندتر بێت، ئەگەر لە رابردووشدا پشتی بە ئەزموونی کەسیی و زیرەکی و توانای خودی لەسەر فروفێڵ بەستبێ، بۆ وەشاندنی گورز بە لایەنی نەیار ئەوا شان بەشانی ئەوە سوود لە

دەروونناسی میدیا دەبینێ بە هەموو چەمکەکانی ئەو زانستانەی پێوەی بەستراون، جەنگی دەروونی وای لێ هات لە توانایدا بێت لە چۆنێتی کارتێکردن لە سۆزی گرووپەکان و ئایدۆلۆژیا و ئاوەزیان شێوازی زانستی بگرێتەبەر، لەمیانەی ئەوەی زانستی نوێ فەراهەمی کردووە لە توێژینەوەو راستی و زانیارییەکان.

شێوەکانی جەنگی دەروونی کە بە شێوەی کرداری بەکارهێنراوە:

1 –پڕوپاگەندەی سیاسی وەکو دۆزینەوەی لایەنی ئۆپۆزسیۆن لەناو ریزەکانی گەل یان لەناو سوپاو، پاڵپشتیکردنی بەتایبەتی لە ریگەی میدیاکانەوەو زیادەڕۆییکردن لە قەوارەو ئامانجەکانی ئۆپۆزسیۆن و، کردنەوەی نوسینگەو ئێستگەو تەلەڤزیۆن و بوارەکانی تری میدیا بۆیان .

2 –ژەهراویکردنی سیاسی و بێ نرخکردنی بیروباوەڕ، لەو هەوڵانە دەردەکەوێ کە بۆ نەهێشتنی باوەڕی سیاسی و ئایدۆلۆژی دەدرێ و، هەوڵدان بۆ دوورخستنەوەی تاکەکان و هاندانیان بۆ بەرژەوندی کەسیی و، گرنگیدان بە خۆشگوزەرانی خێزانیان و خۆهەڵنەقورتاندن لە گەندەڵی سیاسی.

3– لە ریگەی دەنگۆوە گومان و دڵەراوکێ بڵاو دەکرێتەوە، وەک بڵاوکردنەوەی هەواڵی گرانیی و بڵاوبوونەوەی نەخۆشی و گەندەڵی و، مافیای دزینی منداڵ بۆ فرۆشتنی ئەندامی جەستەیان و، بڵاوکردنەوەی هەواڵی بڵاوبوونەوەی مادەهۆشبەرەکان.

4 –تیرۆرکردنی سیمبول و سەرکردەکان و، کەسانی خاوەن بیرو راو دیاری ناو گۆرەپانی سیاسی و کرداری.

5 –هاندانی یاخیبوون لەلایەن تاکەکانەوە، وەک نانەوەی ئاژاوەو دروستکردنی هەرا لەناو دامودەزگاکانی دەوڵەت و بڵاوکردنەوەی ترسان و تۆقین.

6– شۆشتنەوەی مێشک بە سڕینەوەی بیرو باوەڕو، دروستکردنی کەسانی تازە کە باوەڕیان بە بیرو رای سیاسی نەمێنێ.

7 –بەکارهێنانی کەمینەکان چ کەمینەی نەتەوەیی، ئایینی یان هەر جۆرە تایەفەگەری و زیندووکردنەوەی خێڵ و عەشیرەت بێت و، گەورەکردنی کێشەکانیان و گرنگیپێدانیان.

8 –بەکارهێنانی رێکخراوە جیاوازەکانی لەرێگەی کڕینیان و کارکردنیان بۆ بەرژەوەندی لایەنی خاوەن دەنگۆو، سیخوڕیکردن و کۆکردنەوەی زانیاری و سوکایەتپێکردن بە

کەسانی سیاسی و تەشهیرکردن بە پیرۆزییەکانی بیرو راو، گێڕانەوەی نوکتەی سیاسی و بە کەم تەماشاکردنی چالاکییەکان.

9- فشاری ئابووری و ئاماژەکردن بۆ بەکارهێنانی ئابلۆقەی ئابووری و گەمارۆدانی بازرگانی و دارایی.

10 -لەکارخستنی ئامرازەگانی گەیاندن بە بەکارهێنانی ژاوەژاوو، لێدانیان و دروستکردنی میدیای بەرامبەر .

11 -ساختەکردنی پارەو بڵاوکردنەوەی لەناو خەڵکداو، گەورەکردنی ئەم پرسە.

12- پابەندبوون بە شێوازی دووبارەکردنەوە، رۆژنامەکانیش بایەخێکی تایبەتی پێ دەدەن و لە یەکەم لاپەڕەیاندا دەیخەنەڕوو، لە کورتەی هەواڵەکانیش دووبارە بڵاو دەبێتەوە.

هەنگاوەکانی بەرەنگاربوونەوەی جەنگی دەروونی:

1- دەستنیشانکردن و شیکردنەوەی ئەو ئامرازەی بەکارهاتووەو، دیاریکردنی ئامانجەکانی ئایا بۆ پڕوپاگەندەیە یان دەنگۆیە یان سیخوڕیکردنە و، توخمەکانی چین و بنەماکانی کامانەن.

2- خۆئامادەکردن بۆ چۆنێتی بەرەنگاربوونەوەکەو دروستکردنی دژە پڕوپاگەندە بەسوودوەرگرتن لە زانستەکانی دەروونناسی و پسپۆرانیەوە.

3- دەستنیشانکردنی ئەو ئامرازانەی بەکاردێن بۆ بەرەنگاربوونەوە، لە ئامرازی بینین و بیستن و نوسراوو دیدارو فیستیڤاڵ و کۆڕو کۆبوونەوەو ...هتد.

4- دەسپێکردنی دژە هێرش بۆ لاوازکردنی پرۆپاگەندەکانی بەرامبەر.

5- لەگەڵ بەدەستهێنانی ئەنجامی باش ئەگەر کەمیش بێ دەکرێ گەورە بکرێ، بۆ بەدەستهێنانی رای گشتی و بەدرۆخستنەوەی بەرامبەر.

دیارترین ئامرازەکانی جەنگی دەروونی:

یەکەم: پڕوپاگەندە:

پڕوپاگەندە بە ئامرازی سەرەکی لە جەنگی دەروونیدا دەژمێردرێ، رۆڵێکی زۆر گەورەشی لە دیرۆکی جەنگە دەروونییەکاندا بینیوە. پڕوپاگەندە هەوڵێکە بۆ کارتێکردنە سەر بۆچوونی تاکەکان و بیروڕاو

جۆری رەفتاریان و، بەپێی پلانێکێ دیاریکراو رەواج بە زانیاری هەڵبژێردراو دەدات، بۆ کارتێکردنە سەر لایەنێکی دیاریکراو بەمەبەستی ئابووری، سەربازی یان سیاسی.

دەکرێ وا پێناسەی پڕوپاگەندە بکرێ کە "بریتییە لە شێوازی نەخشە بۆدارێژراو بۆ بڵاوکردنەوەی بیرۆکە، باوەڕ یان هەواڵێك و، بڵاوکردنەوەی زانیاری بۆ ئامانجێك کە بەلای سەرچاوەی پڕوپاگەندەکە بایەخی هەیە".

کەواتە پڕوپاگەندە "بریتییە لە بڵاوکردنەوەی زانیاری جیاواز لەوانەیە راست یان نیمچە راست بن، لەوانەشە درۆ بن، بەڵام لەڕاستیدا هەوڵێکی رێکخراوە بۆ کارتێکردن لە رای گشتی، لە رێگەی بەکارهێنانی ئامرازە جیاوازەکانی میدیاوە کە گرنگترین سەرچاوەی کاریگەرن لە مەیدانی جەنگدا".

شێوەی پڕوپاگەندەی چڕ لەوانەیە سەرکەوتنێکی هەنووکەیی بەدی بێنێ و قەرەبووی دۆخی راستەقینەی رەوشی باو دەکاتەوە، بەڵام لەوانەیە تا ماوەیەکی دوور بەردەوام نەبێ، چونکە راستییەکان ئەوەندەی پێناچێ بە روونی دەردەکەون، بەڵام خودی شێواندن لەوانەیە پێویست بێ هەندێجار بەهۆی ناچاری هەڵسوڕێنەرانی پڕوپاگەندە بۆ دەرخستنی لایەنێکی وێنەکەو شاردنەوەی لایەنەکانی دیکە بەمەبەستی شاردنەوەی شکستەکان، توندیی هاوارکردنی بەهێز شکستییەکە لە پشتی خۆی دەشارێتەوە، بەڵام کاتێك لە ئاسۆی میدیایی گوڕو تینێکی نائاوەزی کە رۆژنامەکان دۆبلاژی دەکەن و، ئامرازەکانی بیستراوی میدیاو تەلەڤزیۆن بەشێوەیەکی دووبارەبۆوەو بە فۆرمێکی بێزارکەرو لەرزۆك پەخشی دەکەن، ئەوا بەڵگەیەکە بۆ بوونی کەندو کۆسپ سەبارەت بە راستی زانیارییە پەخشکراوەکان.

لە دیارترین ئامانجەکانی پڕوپاگەندەو گرنگترینیان لە بواری سەربازی:

1- سەرنجراکێشانی ئەو گرووپە یان گرووپانەی ئامانجی جەنگەکەیە.

2- تێرکردنی پێویستییە هەستی و نەستییەکانی گرووپەکە.

3- دووبارەکردنەوە بەهەر ئامرازێك لەبەردەستدا بێت.

4- بەکارهێنانی سادەیی و ساکاری بۆ زوو کارتێکردنە سەر بەرامبەر.

5- پاراستنی گیانی ورەی سوپاو ئاراستەکردنی لە رووی هزری و دەروونی، بەمەبەستی پەسەندکردنی بارودۆخی شەڕو ئەنجامەکەی.

پڕوپاگەندەی سیاسی:

پڕوپاگەندەی سیاسی "بریتییە لە کرداری وروژاندنی میدیایی سایکۆلۆژی نەخشە بۆکێشراو، بۆ کارتێکردنە سەر بۆچوون و هۆش و سۆزو مەیل و هەڵوێستەکانی جەماوەرو بیرو باوەڕیان و هزرو

هەڵسوکەوتیان". یان "بریتییە لە هونەری کارتێکردن و زاڵبوون و گۆڕین و پەسندکردنی تێڕوانینێکی نوێ و کارکردن لە رای گشتی، بۆ ئەمەش پەنا بۆ زۆر ئامرازو شێواز دەبردرێ".

لە تایبەتمەندییەکانی ئەم جۆرە پڕوپاگەندەیە:

- بۆچوون و تێڕوانین یان ناوەڕۆکێکی هزریی سایکۆلۆژی ئاراستەکراو دەنوێنێ.
- بوونی هەنجەتێك پاڵپشتی بۆچوون و تێڕوانینەکە بێ.
- شێوازێك یان زمانێکە بۆ خستنەڕووی بۆچوون و تێڕوانینەکە.
- بوونی گرووپێکی بەئامانجکراو.
- ئامرازێکی کاراو کاریگەرە بۆ گواستنەوەی بۆچوونەکە.

جۆرەکانی پڕوپاگەندە:

1- پڕوپاگەندەی ستراتیژی دژی گەلانی دوژمن بۆ بلاوکردنەوەی گیانی خۆ بەدەستەوەدان و بێزاربوون.

2- پڕوپاگەندەی تاکتیکی دژی هێزە چەکدارەکانی دوژمن بۆ بلاوکردنەوەی گیانی رووخان.

3- پڕوپاگەندەی تایبەت: ئاراستەی ولاتانی بێلایەن دەکرێت, بەمەبەستی بەدەستهێنانی لایەنگیرییان.

4- پڕوپاگەندەی سپی: پڕوپاگەندەی راشکاوی ئاشکرایە و سەرچاوەکەی زانراوە، دەوڵەت بەرپرسیارێتی لە ئەستۆ دەگرێ و سەرجەم ئامرازەکانی میدیا بەکار دەهێنرێ.

5- پڕوپاگەندەی رەش: لە پڕوپاگەندەی رەش سەرچاوو وردبینی زانیاریەکان روون نین. لەو پروپاگەندەدا هەمەجۆرە تەحریف بەکار دێت. زۆر یەك لە ئامرازەکانی راگەیاندن لە کاتی جەنگدا لەو جۆرە پروپاگەندە کەڵك وەردەگرن. بۆ نموونە پروپاگەندەی دەزگاکانی راگەیاندنی داگیرکەرانی کوردستان دژی ئەپۆزسیۆنەکانی وڵاتەکانیان جۆرێك لە پروپاگەندەی رەش هەژمار دەکرێت.

6- پڕوپاگەندەی خۆڵەمێشی: پڕوپاگەندەیەکە سەرچاوەکەی نەزانراوەو لەنێوان ئاشکرایی و نهێنیدایە.

ئامرازەکانی پڕوپاگەندەی جەنگی دەروونی:

1- رادیۆ: پەیامی خۆ بەدەستەوەدان ئاراستەی دەوڵەتی دوژمن دەکات.

2- سینەماو تەلەڤزیۆن: ئەو وێنانە پێشکەش دەکات کە ئەو هێزو وێنەیە روون دەکاتەوە، کە لاوازی و رووخانی دوژمن روون دەکاتەوە، هەروەسا سروودی نیشتمانی بلاو دەکاتەوە، کە هێزی لەشکر نیشان دەدات و نەخشەکێشانی تاکەکانی کۆمەڵ بۆ رووخانی دوژمن.

3- رۆژنامەوانی: رۆڵێکی گرنگ لە پرۆسەی پڕوپاگەندە دەگێڕێ، لە رێگەی هەواڵەکان و بلاونامەکان و بەدواداچوونە رۆژنامەوانییەکان.

4- نامیلکەو بڵاونامەکان و ئەوەی لەخۆی دەگرێ لە سەرکەوتنەکانی بەسەر دوژمنداو، گومانکردن لە توانای دوژمن و ئەو باوەڕەی لە پێناویدا دەجەنگێ.

5- تابووری پێنجەم: لە ڕێگەی بڵاوکردنەوەی پڕوپاگەندە و واتە وات و دروستکردنی بێ متمانەیی.

6- ئینەرنێت و میدیای ئەلیکترۆنی، کە هەریەك لە جۆرەکانی دیکە لە خۆی دەگرێت، لەوانە تێکست، وێنە، دەنگ، گرتەی ڤیدیۆیی.

7- مۆبایل: لەڕێگەی مۆبایلەوە کورتەنامە ڕەوانە دەکرێ، تێیدا داوای پشتگیریکردن لە سوپا دەکات و، یەکە یەکەی سەرکەوتنەکانی سوپای تێدا بڵاو دەکرێتەوەو، دیارترین ڕووداوە خێراکان کە یەك لە دوای یەك لە مەیدانی شەڕەوە ڕوو دەدەن دەخاتەڕوو.

هۆکارەکانی سەرکەوتنی پڕوپاگەندە:

1- پێویستە پڕوپاگەندە پێویستیە دەروونی و کۆمەڵایەتییەکانی تاکەکان تێر بکات، ئەگەر ئەو پێویستیانەش نەبن، دەبێت دروست بکرێن.

2- هەڵوێستە ناڕوون و تەماوییەکان بوارێکی بە پیتە بۆ پڕوپاگەندەو پێویستە بقۆزرێنەوە.

3- پێویستە پڕوپاگەندە لەگەڵ بیرو باوەڕو بەهاکانی گرووپەکە گونجاو بێت.

4- پێویستە ئامانجی پڕوپاگەندە ڕاستکردنەوەی بۆچوونی خەڵك بێت سەبارەت بە بابەتی پڕوپاگەندەکە و، تەرکیزکردن لەسەر ئەو ڕاستکردنەوەیە زیاتر لە هێرشبرنە سەر بابەتەکە.

5- پێویستە ئەو ئامرازانە بەکار بهێنرێ کە سەرنجی خەڵك ڕادەکێشێ.

6- پڕوپاگەندە زیاتر لەناو ئەو گرووپانە بڵاو دەبێتەوە، کە یەکگرتنیان هەیەو یەکگرتنەکانیان وەك تۆڕێك وایە، ئەمەش زووتر ئامانجەکە دەپێکێ.

7- ئەو کەسانە پڕوپاگەندە ئەنجام بدەن کەسانی خاوەن کەسایەتی بن و، لەناو خەڵکدا خۆشەویست بن.

8- پێویستە بارە دەروونییەکانی تاك وەك سروشپێدان و پاساوهێنانەوەو لکاندن و دۆنای دۆنێتی بقۆزرێنەوە، کە دەچنە ناو پرۆسەی پڕوپاگەندەوە.

شێوازەکانی بەرەنگاربوونەوەی پڕوپاگەندە:

1- بەردەوامی لە بەرزکردنەوەی وورەی یەکە سەربازییەکان و نێوان مەدەنییەکان و، ئاشکراکردنی پڕوپاگەندەی ناڕەوای دوژمن.

2- خێرا بڵاوكردنەوەی هەواڵە ڕاستەكان هەرچەندیشە ناخۆشیش بن، بۆئەوەی دوژمن و بەكرێگیراوانی نەیگۆڕن و زیادەڕۆیی تێدا نەكەن.

3- ڕێگرتن لە دزەكردنی هەر زانیارییەك بۆ دوژمن.

4- زانست و زانیاری كە لە میانەیدا دەكرێ كلتووری نیشتیمانی بپارێزرێ، لەو گەندەڵییەی دوژمن هەوڵ دەدات بیخاتە ناویەوە.

دووەم: دەنگۆ:

دەروازە:

دەنگۆ هەمان مۆركی پڕوپاگەندەی هەیە، ئامانجی شـێواندنی ڕاسـتییەكانە، لەنێو تاكەكان بە وشـەی دانپێدانراو جموجووڵ دەكات، بەمەبەسـتی دووبەرەكی نانەوەو فراوانكردنی درزی ناكۆكی لەنێوان دوژمن و هاوپەیمانانی لە ناوەوەو دەرەوەو، ناچاركردنی بۆ گۆڕینی پلان و بەرنامەكانی. دەنگۆ هەمیشە گوێگری خۆی و مەیلێكی بەهێز بۆ پەسندكردنی وەك ڕاستییەكی جێگیر دەدۆزێتەوە، سەرەڕای ئەوەی بەڵگەیەك هەڵناگرێ بۆ دروستی ئەو ڕاستییەو وردو درشتیشی لە كەسێكەوە بۆ كەسێكی دیكە دەگۆڕێ. دەنگۆ وەك پڕوپاگەندە بە تەواوی مەترسی بۆ واقیعی مەدەنی و سەربازی وەك یەك پێكدێنێ، چونكە تەكانێكی نوێ دەخاتە دەروون و گیانەوە، كە چـالاكی تاكەكان گەشـەیەكی بەرەو پێش یان وەسـتان دیاری دەكات، دەنگۆ هەمیشـە لە نێو دەروونی لاوازەكان و دەمارەكان وەك هاتوچـۆی ئاگر لە ناو پووش و پەڵاش هاتوچۆ دەكات.

دەنگۆ لە ئامرازە بنەڕەتییەكان دەژمێردرێ بۆ ئەو فشـارەی دەكەوێتە پێش قۆناغی میدیای جەنگی نێوان دوو لەشـكر، كە هەردوو لای ململانێیەكە بە باشـترین ناوبەند لێی دەڕوانن، بۆ ڕووخاندنی بەرامبەرو گەمارۆدانی بۆئەوەی بێ توانای بكات لە بەرەو پێش چـوون و مانەوەی لە دۆخی ملكەچـی تەواو. دەنگۆ ڕاسـتەوخۆ دەسـت دەخاتە ڕێڕەوەی بزاڤی سـیاسـەتی دەوڵەت و تانەی خۆیشـی لە ناخی دامەزراوەكانی، بێ ئاوارتە (استپناو) دەدات.

ئاسـایش و ئارامی و سـەقامگیری باری دەروونی یەكێكە لە پێویسـتیە دەروونییەكانی تاك، بە تێكدانی ئەو ئاسایشە، ئارامی تاك تێكدەچێ، ئەوەی قورەكە خەستتر دەكاتەوە دەنگۆیە، لەڕووی سایكۆلۆژییەوە دەنگۆ ڕەفتارێكی شـەڕخوازییە دژی كۆمەڵ و گوزارشـتە لە هەندێ گرێی دەروونی كە لە ناوەوەی تاكدا چـەقیوە، ئەم ڕەفتارە شـەڕانگێزییە دەبێتە هۆی كرداری ڕاسـتەوخۆی ڕۆژانەو ناوازەیی لە كردارو گفتاردا دروست دەكات، دیارترین جۆرەكانی دەنگۆ ئەوەیە كە پەیوەندی بە ئاسایش و ئارامی خەڵكەوە

بێت، چونکە تووشی دڵەڕاوکێ و ترس و لەرزیان دەکات و، کار لەژیانی ڕۆژانەیان دەکات بەتایبەتی کار لەباری ئابووری و گوزەران و ئاسایشی کۆمەڵایەتی.

پێناسەی دەنگۆ:

سپۆرانی بواری دنگۆ، پێناسەی جۆراو جۆری ئەم بابەتەیان کردووە، کە هەندێك لەو پێناسانە دەخەینەروو:

ئەلپۆرت و پۆسمان پێیانوایە کە دەنگۆ(گریمانەیەکە پەیوەندیی بە ڕووداوەکانەوە هەیە و، دەکرێ خەڵك بە گشتی بڕوای پێ بکەن و لە نێو خۆیاندا زارەکی بگوازنەوە، بێ ئەوەی هیچ بەڵگەیەکی سەلماندنی لەبەر دەستدا بێت. کەچی کناپKnapp وای دەبینێ کە دەنگۆ(قسەیەکە بۆ ئەوە دەگوترێت خەڵك بڕوای پێ بکات، بەڕووداوە هەنووکەییەکانەوە پەیوەستە و بەڵگەیەکی ڕاستیشی نییە.

هەروەها هەردوو شارەزایی ئەم بوارە پیتەرسۆن و گیست وا پیناسەی دەنگۆ دەکەن(چیرۆکیکی زارەکییە لە یەکیکەوە دەچێت بۆ یەکیکی دیکەو سەبارەت بە ڕداوێك، یان پرسێکە کە جی بابەخی خەڵکە.

جۆرەکانی دەنگۆ:

دەنگۆ بە جیاوازی هەڵوێستەکانی جیاوازە، لەوانەش:

1. دەنگۆی ڕەش: مۆرکی ڕەشبینی لەخۆدەگرێ و زۆر خێرا بڵاو دەبێتەوە، ئامانجیشی لەرزاندنی دوژمنە.

2. دەنگۆی سپی: بانگەشەی گەشبینی و چەسپاندنی متمانە لە دەروون و بەهێزکردنی ورە دەکات.

3. دەنگۆ دۆخی هەڵچوونی تاك زیاد دەکات، ئاشکرایە کەوا هەڵچوون لە هەستەوەری دەروونی لای تاکەکان زیاد دەکات و ڕای گشتی لەق دەکات، لەبارەشیەوە وتراوە کە باشترین شێوازی وێرانکەرە لە شەڕدا، چەکێکی وێرانکەریشە لە چەکەکانی جەنگی دەروونی.

دەزگاکانی میدیا ڕۆڵێکی گرنگیان لە بەربەستکردنی دەنگۆ یان پێچەوانەکەی هەیە، دەنگۆ دەبێتە هۆی ڕەنگدانەوەی نەرێنی لای ڕای گشتی، ئەگەر بە دروستی سەرچاوەو زانیاری و دیاریکردنی پاڵنەرەکانی نەبەسترێتەوە.

دیارترین سیماکانی دەنگۆ:

- کورتی و ئاسانی گوتنەوەی و، ئاسانی گواستنەوەو گێڕانەوەی و، ناکۆکبوونی و گرنگی و ناڕوونی.
- دەنگۆ لە دۆزینەوەی هەواڵێکەوە دەست پێدەکات کە بنەمای نییە، یان هەڵبەستنی هەواڵ کە تۆزێك ڕاستی تێدایە، یان زیادەڕۆیی لە گواستنەوەی هەواڵەکە بە تۆزێك ڕاستییەوە.

- دەنگۆ لە کاتی پێویســـتبوون بە هەواڵ پێش دەکەوێ، کاتێکیش هەواڵ لەوپەڕی فەراهەمبوونیدایە، کاتێکیش تاکەکان گومان لە هەواڵ دەکەن.

- دەنگۆ هەناســەدانەوەیەکە بۆ دەرپەڕاندنی هەســتی چــەپێنراو، ئەوەی دەیگێڕێتەوە هەســت دەکات پیاوێکی گرنگە و پەیوەندی بە سەرچاوەی کاروبارەکانەوە هەیە.

فاکتەرەکانی زوو بڵاوبوونەوەی دەنگۆ:

1- گومانی گشـــتی: "مونتگومر بلگیون" دەڵێ زوو بڵاوبوونەوەی دەنگۆ بەندە بە گومان و ناڕوونی هەواڵ یان رووداو، چونکە کاتێك راستی لەئارادا بێت بواری دەنگۆ نامێنێ.

2- بەشـــداری پێکردنی وەرگر لە بیرکردنەوە لە ئەنجامەکان کە دەبێتە هۆی والاکردنی فەزایەك لە خەیاڵی وا لای تاك، کە بۆ خەیاڵ و ئارەزووی خۆی ملکەچ نەبێت.

3- بوونی دڵەڕاوکێی کەسیی و نائارامی دەروونی.

4- خێرایی وەرگرتنی دەنگۆ یان ساویلکەیی وەرگر یان عەقڵیەتی گرووپەکە.

5- چاودێریێکردن و پێشبینیکردن، نەبوونی سەقامگیری و متمانە.

6- بوونی کەش و هەوایەکی دەروونی ئەوتۆ کە باڵ بەسەر کۆمەڵدا دەکێشێ.

7- نالەباری رەوشی کۆمەلایەتی و ئابووری.

8- بوونی ڤالایی لە ئەنجامی بێکاری.

ئامانجەکانی دەنگۆ:

ئامانجی ســەرەکی دەنگۆ ئامانجی کەســییە، پراگماتی و هەنوکەییە، هەمیشــەش بۆ قازانجی تیمێك یان چــینێکی دیاریکراوە، "چــارلز ئیتندال" پێیوایە دەنگۆ وەك پەردەیەك بۆ شـــاردنەوەی راســـتییەکی دیاریکراو و پێکهێنانی وێنەیەکی زۆر دوور لە واقیع بەکاردەهێنرێ، لە ئامانجەکانیشی:

1– دوژمن بخاتە دۆخێکی دەروونی لاوازەوە.

2- کارتێکردنە سەر شێوەی پەیوەندییەکان و، تێکدانی کەشوهەوا تاڕادەیەکی ترسناك.

3- کۆنترۆڵکردنی تواناکانی دوژمن بۆ ئەوەی گورزێکی توند لە ساتی کۆتایی بوەشێنێت.

هەروەها دەنگۆ پەنا بۆ رەواجدانی ئەو هەوالانە دەبات کە ترس دەخاتە دەروونی جەنگاوەران و بەهێزکردنی دۆخی رەشـــبینیان، کە داخوازی لە رەواجکارانی ئەوەیە رێگە نەدەن دوژمن پلانە سەربازییەکانی جێبەجێ بکات، ئەو خواستانەش بەدی بێنێ کە سەرکردایەتی بڕیاری لەسەر داوە.

تایبەتمەندییەکانی دەنگۆ:

دەنگۆ لە واقیعی ئەو کۆمەڵگایەوە دەست پێدەکات کە تێیدا بڵاو دەکرێتەوە، پێویستی تاکەکانیش لە کاتی بڵاوکردنەوەیدا ڕەچاو دەکرێت، بەوە دەناسرێتەوە کە نا روونە، لەبەرئەوەی سەرچاوەیەکی دیاریکراو پشت راستی ناکاتەوە، چونکە ناڕوونی گومان دروست دەکات، ئەمیش پێویستە بۆ سەرخستنی مەبەستەکانی، دەنگۆ لە هەواڵێکی بێ بنەما، یان دۆبلاژکردنی هەواڵێك کە تۆزێك راستی تێدایە دێتە ئاراوە، هەمیشەش کورتە بۆئەوەی بڵاوکردنەوەی ئاسان بێ.

دەروونناسان کۆکن لەسەر ئەوەی دەنگۆ بریتییە لە دەرپەڕاندن (تنفیس)ی هەست و نەستە چەپێنراوەکان، تاك شتی وای تێدا دەبینێ لە هیچ شتی دیکەدا نییە، هەمیشە سەرکەوتووە لە بڵاوکردنەوەی ژەهرەکانی، چونکە رەواجکارانی دەنگۆ بەشێوەیەکی بریق و باق پێشکەشی دەکەن، دەرناکەوێ دوای هۆنینەو داڕشتن و باش هەڵبژاردنی وشەکان و کاتەکەی نەبێ، بۆئەوەی خۆی بەسەر رای گشتیدا بەهێزیی بسەپێنێ.

پرۆسەی گواستنەوەی دەنگۆ، لە کاتی جموجوڵی دووچاری پرۆسەی گفتوگۆ لەسەر کردن دەبێتەوە، ئەم گفتوگۆ لەسەر کردنەش یان کە پێی دەوترێ پاڵپشتیکردن رەواجکارانی دەنگۆ سوودی لێ دەبینن، چونکە پرۆسەی گفتوگۆ لەسەر کردن خزمەتی ئەو ئامانجە دەکات، کە لەپێناویدا ئەو دەنگۆیە هاتۆتە ئاراوە.

چۆنێتی بەرەنگاربوونەوەی دەنگۆ:

1- ئاگادارکردنەوەی جەماوەر لە دەنگۆکان و ئەوانەی بڵاوی دەکەنەوە.

2- رێککەوتن و هەماهەنگی نێوان میدیاکان بۆ نیشاندانی راستییەکان لە کاتی خۆیداو دروستکردنی متمانەو بڵاوکردنەوەی وشیاری لە نێو جەماوەردا.

3- رێنمایی کردنی خەڵك بۆ چەسپاندنی باوەڕو متمانەی ئاڵوگۆڕ لە سەرکردایەتی و حکومەتدا.

4- بۆ بەرەنگاربوونەوەی دەنگۆکان سوود لە کەسانی پسپۆڕو خاون ئەزموون وەربگیرێ.

5- بەدرۆخستنەوەی دەنگۆکان بە هێنانەوەی بەڵگەو راستییەکان و دۆزینەوەی سەرچاوەکەی و روونکردنەوەی ئامانجی دەنگۆکان.

6- کارکردن بەشێوەیەکی زانستی و فێرکردنی تاکەکان لە بەرەنگاربوونەوەی دەنگۆ بە بڵاوکردنەوەی رۆشنبیری سایکۆلۆژی سەبارەت بە دەنگۆو جەنگی دەروونی لەلایەن پسپۆڕانەوە.